

Η σημασία της απελευθέρωσης της Θεσσαλονίκης κατά τον Α΄ Βαλκανικό Πόλεμο

Όπως είναι γνωστό οι δύο βαλκανικοί πόλεμοι στις αρχές του 20^{ου} αιώνα έδωσαν τη δυνατότητα στην Ελλάδα να διεκδικήσει και να κατακτήσει ορισμένα πάλαι ποτέ δικά της εδάφη και να επεκτείνει τα σύνορά της. Μεταξύ αυτών η κατάκτηση της Θεσσαλονίκης θεωρείται ιδιαίτερα σημαντική. Για να γίνει αντιληπτό το μέγεθος αυτής της σημασίας θα πρέπει να διερευνηθούν οι ιδιαίτερες συνθήκες κάτω από τις οποίες έγινε η απελευθέρωση και διευκρινιστεί ποιο ήταν το διακύβευμα.

Πρέπει εκ των προτέρων να σημειωθεί ότι κατά τον Α΄ Βαλκανικό Πόλεμο καθεμιά από τις σύμμαχες χώρες είχε στόχο την κατάληψη περισσότερων εδαφών και ιδιαίτερα μεγάλων αστικών κέντρων, ώστε με βάση τις κατακτήσεις της να προβάλλει και να διεκδικήσει στη συνέχεια τις απαιτήσεις της, που πολλές φορές εξυπηρετούσαν ξένα συμφέροντα των ισχυρών της Ευρώπης. Όσον αφορά τη Θεσσαλονίκη αποτελούσε πάντοτε φανερό στόχο και των άλλων δύο συμμάχων, της Βουλγαρίας κατά κύριο λόγο και της Σερβίας. Με βάση το δεδομένο αυτό ο πρωθυπουργός Ελευθέριος Βενιζέλος, που ασκούσε παράλληλα και τα καθήκοντα του Υπουργού των Στρατιωτικών, έθετε ως πρώτη προτεραιότητα την κατάληψη της Θεσσαλονίκης.

Μετά την επιτυχή έκβαση των συγκρούσεων στην Ελασσόνα και στο Σαραντάπορο και την κατάληψη των Σερβίων, Κοζάνης, Γρεβενών και Κατερίνης ο επικεφαλής των ελληνικών στρατιωτικών δυνάμεων Αρχιστράτηγος διάδοχος Κωνσταντίνος ετοιμάστηκε να προχωρήσει με το στρατό του βόρεια προς το Μοναστήρι, το οποίο θεωρούσε πως έπρεπε να καταλάβει για λόγους στρατηγικής. Παράλληλα με την Ελλάδα, η Βουλγαρία κινούταν απειλητικά προς τη Θεσσαλονίκη, επιχειρώντας να εισέλθει πρώτη στην πόλη: γεγονός που πιθανότητα σήμαινε ότι η Θεσσαλονίκη θα περνούσε από την οθωμανική στη βουλγαρική κατοχή. Ο Ελευθέριος Βενιζέλος, βλέποντας πως η Ελλάδα κινδυνεύει να χάσει την πιο σημαντική πόλη της Μακεδονίας, διέταξε τον Κωνσταντίνο να αλλάξει πορεία και να προλάβει τους Βούλγαρους: ο ελληνικός στρατός έπρεπε να μπει πρώτος στη Θεσσαλονίκη, για να είναι σε «θέση ισχύος» όταν θα γινόταν η μοιρασιά των εδαφών από πλευράς νικητών. Τελικά, το τηλεγράφημα- «διαταγή» που απέστειλε ο Βενιζέλος στον Κωνσταντίνο διέλυσε κάθε υπόνοια αντίρρησης του δεύτερου και ο ελληνικός στρατός πήρε κατεύθυνση προς τα ανατολικά. Χρειάστηκε ο Βενιζέλος να ασκήσει δυναμικά τις αρμοδιότητές του, στέλνοντας μάλιστα στις γραμμές του μετώπου και

τον ίδιο το βασιλιά Γεώργιο Α΄, για να τροποποιήσει ο διάδοχος τα επιτελικά του σχέδια και να στραφεί προς τα Γιαννιτσά, όπου είχαν συγκεντρωθεί σημαντικές τουρκικές στρατιωτικές δυνάμεις για να εμποδίσουν την προέλαση των Ελλήνων προς την πρωτεύουσα της Μακεδονίας. Μετά από σφοδρή μάχη, διάρκειας δύο ημερών (19-20 Οκτωβρίου) με μεγάλες απώλειες εκατέρωθεν, ο ελληνικός στρατός μπήκε θριαμβευτής στα Γιαννιτσά, ενώ οι Τούρκοι οπισθοχώρησαν προς τη Θεσσαλονίκη. Ο δρόμος για την κατάληψη της πόλης ήταν τελείως ανοιχτός. Όμως, οι Τούρκοι, κατά την υποχώρησή τους, είχαν καταστρέψει πολλές γέφυρες και περάσματα, δυσχεραίνοντας την πορεία του ελληνικού στρατού. Η καθυστέρηση των Ελλήνων, που αντί να καταδιώξουν τους ηττημένους Τούρκους, παρέμεναν αδρανείς στον ίδιο τόπο επί πέντε ημέρες, και ταυτόχρονα η είδηση ότι οι Βούλγαροι πλησιάζουν στη Θεσσαλονίκη, ανησύχησαν το Βενιζέλο, ο οποίος διεμήνυσε στον Κωνσταντίνο πως τον καθιστά προσωπικά υπεύθυνο σε περίπτωση απώλειας της πόλης. Πράγματι διαπράχθηκε μεγάλο λάθος τακτικής από μέρους του διαδόχου Κωνσταντίνου και του επιτελείου του και ο χρόνος που χάθηκε αποδείχτηκε πως ήταν πολύτιμος στην εξέλιξη των γεγονότων, που παραλίγο θα στοίχιζαν στην Ελλάδα την απώλεια, μετά τη λήξη των επιχειρήσεων, της πέρα από τον Αξιό ποταμό ελληνικής γης.

Με ξυλεία όμως που μεταφέρθηκε εσπευσμένα από τη Νάουσα και τα γύρω χωριά, το ελληνικό μηχανικό κατασκεύασε τις αναγκαίες γεφυρώσεις των ποταμών και έτσι ο ελληνικός στρατός στις 25 Οκτωβρίου πέρασε τον Αξιό ποταμό και ετοιμάστηκε για επίθεση στη Θεσσαλονίκη. Ωστόσο, ο Ταχσίν πασάς πρότεινε την, υπό όρους, παράδοση της πόλης στους Έλληνες. Ο Κωνσταντίνος αντιπρότεινε τη μεταφορά των Τούρκων αξιωματικών στη Μικρά Ασία, δίνοντας διορία έως τα ξημερώματα της 26ης Οκτωβρίου. Οι Τούρκοι δέχθηκαν, ζητώντας παράλληλα να πάρουν μαζί τους και πέντε χιλιάδες όπλα, όρο που απέρριψε ο Κωνσταντίνος, δίνοντας δίωρη παράταση για τελική συμφωνία. Η νέα διορία πέρασε και ο ελληνικός στρατός ετοιμάστηκε για επίθεση, όμως τελικά, ο Ταχσίν πασάς ανακοίνωσε ότι δέχονταν τους ελληνικούς όρους. Το βράδυ της 26ης Οκτωβρίου, ημέρας της γιορτής του πολιούχου και προστάτη της πόλης Αγίου Δημητρίου, η Θεσσαλονίκη απελευθερώθηκε από τον ελληνικό στρατό: μόλις είκοσι ημέρες μετά την κήρυξη του Α΄ Βαλκανικού Πολέμου και λίγες ώρες προτού ο βουλγαρικός στρατός φτάσει με τη σειρά του στη Θεσσαλονίκη. Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί ότι την ίδια νύχτα ο Βούλγαρος στρατηγός έστειλε Βούλγαρο αξιωματικό μυστικά στον Ταχσίν πασά

και να ζητήσει να υπογράψει παρόμοια πρωτόκολλα παράδοσης της πόλης, σαν τα ελληνικά, και με τους Βουλγάρους.

Η κατάληψη της Θεσσαλονίκης από τον ελληνικό στρατό με την αργοπορία που έγινε και με τους Βουλγάρους στρατοπεδευμένους ή εγκαταστημένους, με διάφορα τεχνάσματα, μέσα στην πόλη, δεν ήταν διόλου οριστική. Επί μήνες υπήρχε ένας ακήρυχτος πόλεμος μεταξύ Ελλάδας και Βουλγαρίας, με αντικείμενο τη Θεσσαλονίκη, ωστόσο ο Β΄ Βαλκανικός Πόλεμος έλυσε οριστικά το πρόβλημα υπέρ της Ελλάδας.

Εκτός από τις βουλγαρικές βλέψεις και η Αυστρο-ουγγρική αυτοκρατορία, με τη συμπαράσταση της Γερμανίας, εργαζόταν με μυστικές και παρασκηνιακές ενέργειες από την πρώτη ώρα της κατάληψης της Θεσσαλονίκης από τον ελληνικό στρατό, προκειμένου να «διεθνοποιηθεί» πόλη, φυσικά προς όφελος της Βουλγαρίας και των γενικότερων συμφερόντων της Αυστρίας στα Βαλκάνια και στη Μ. Ανατολή. Για το σκοπό αυτό η αυστριακή προπαγάνδα εκμεταλλεύτηκε την αναστάτωση που επήλθε στο εμπόριο της Θεσσαλονίκης από τον πόλεμο. Δίνονταν μάλιστα υποσχέσεις ότι η πόλη θα γινόταν κόμβος μεγάλης σημασίας αν εντασσόταν στην Αυστρο-Ουγγαρία και αποτελούσε μέρος του άξονα Γερμανίας – Αυστρίας – Βοσνίας – Αλβανίας.

Οι Εβραίοι της πόλης με τη σειρά τους, με την ισχυρή Κοινότητα που διέθεταν και τις διασυνδέσεις τους στον ευρωπαϊκό και παγκόσμιο χώρο, δεν αποδέχτηκαν με ιδιαίτερη ικανοποίηση την ένταξη της Θεσσαλονίκης στο ελληνικό κράτος.

Η βαρύνουσα σημασία που είχε η απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης για την Ελλάδα και τον ελληνισμό και οι επιπτώσεις της σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο αναδεικνύεται με την εξέταση της εικόνας που παρουσίαζε η πόλη τους πρώτους μήνες μετά την απελευθέρωση μέχρι τις πρώτες μέρες του Β΄ Βαλκανικού Πολέμου. Πρόκειται για μια κρίσιμη περίοδο που η ισορροπία μεταξύ των συμμάχων βρισκόταν κυριολεκτικά «στην κόψη του ξυραφιού», ενώ παράλληλα οι Τούρκοι δεν είχαν αποδεχθεί τη νέα κατάσταση και οι ξένες Μεγάλες Δυνάμεις καιροφυλακτούσαν και ενεργούσαν με κάθε τρόπο για τις λεγόμενες «ζώνες επιρροής». Σ' αυτή την κρίσιμη συγκυρία ο Βενιζέλος έκρινε ότι έπρεπε αμέσως να οργανωθεί η Πολιτική Διοίκηση στις κατεχόμενες Νέες Χώρες για να αποκατασταθεί ομαλός ρυθμός στη ζωή και να αποτραπούν πιθανές δυσάρεστες εξελίξεις σε βάρος των εθνικών συμφερόντων της χώρας. Για το σκοπό αυτό ορίζει ως πολιτικό διοικητή της πόλης τον τότε υπουργό «επί της Δικαιοσύνης» Κωνσταντίνο Ρακτιβάν. Ο Ρακτιβάν ανάμεσα στα ποικίλα και δύσκολα ζητήματα που είχε να διευθετήσει,

έπρεπε να αντιμετωπίσει συν τοις άλλοις και τους Βουλγάρους που έκαναν ό, τι περνούσε απ' το χέρι τους προκειμένου να νομιμοποιήσουν την παρουσία τους στην πόλη. Συγκεκριμένα οκτώ τάγματα Βουλγάρων είχαν εγκατασταθεί σε επίκαιρα σημεία της πόλης εκτοπίζοντας τους πρόσφυγες που είχαν κατακλύσει τις παλιές εκκλησίες της Αγίας Σοφίας και του Αγίου Γεωργίου και προετοιμάζονταν να τις μετατρέψουν σε βουλγαρικές. Επιπρόσθετα οι ευρωπαϊκές Δυνάμεις, που ο στόλος τους ναυλοχούσε στο λιμάνι της πόλης, απειλούσαν να βγάλουν αγήματα στη Θεσσαλονίκη, για να επιβάλλουν αυτές την τάξη, με φανερή πρόθεση να λάβουν μέρος στη διανομή της πολεμικής λείας, αν το ευνοούσαν οι συνθήκες.

Αυτή η κατάσταση αβεβαιότητας που επικρατούσε ακόμα και μετά την απελευθέρωση της πόλης απ' τις ελληνικές δυνάμεις αναδεικνύει τη ζωτική σημασία του εγχειρήματος για την ίδια την υπόσταση του ελληνισμού στην περιοχή. Αν δεν είχε δράσει τόσο αποφασιστικά ο Βενιζέλος, είναι σίγουρο ότι το ελληνικό στοιχείο θα είχε εκτοπιστεί, πράγμα που θα είχε ολέθριες συνέπειες για τον ελληνισμό σε κάθε επίπεδο. Επιπρόσθετα, η συστηματική και έγκαιρη διευθέτηση των ποικίλων καταστάσεων από τον Ρακτιβάν συνετέλεσε ώστε μέσα σε ελάχιστο χρόνο να επιβάλει την τάξη στην πόλη, να αναλάβει όλες τις εξουσίες της Πολιτικής Διοίκησης το ελληνικό κράτος, να αποφευχθούν προστριβές και οξύνσεις στις σχέσεις με τους Βουλγάρους και να εδραιωθεί στους ξένους Προξένους η πεποίθηση πως η Ελληνική Διοίκηση της Θεσσαλονίκης ήταν πλέον γεγονός αναμφισβήτητο. Τα αποτελέσματα της διοίκησης αυτά έγιναν αμέσως ορατά: οργανώθηκε υγειονομική υπηρεσία, τα δικαστήρια και το τελωνείο της πόλης, ενώ αποκαταστάθηκε η σιδηροδρομική επικοινωνία που είχε διακοπεί. Παράλληλα, άρχισε να ενισχύεται θεσμικά και οικονομικά η βιομηχανία και η βιοτεχνία της πόλης. Το ίδιο έγινε και στον τομέα των δασών, των προϊόντων των μεταλλείων και της γεωργίας.

Απ' όλα τα παραπάνω εύκολα συνάγεται το συμπέρασμα ότι η απελευθέρωση της σημερινής συμπρωτεύουσας της χώρας μας κατά τον Α΄ Βαλκανικό Πόλεμο ήταν καθοριστικής σημασίας από κάθε άποψη. Με την απόκτηση περιοχών με ιδιαίτερη γεωπολιτική σημασία η διεθνής θέση της Ελλάδας αναβαθμίστηκε σημαντικά. Επιπλέον, με την εκμετάλλευση των πλουτοπαραγωγικών πηγών στα νέα εδάφη τονώθηκε σημαντικά η ελληνική οικονομία, ενώ η αύξηση του πληθυσμού σήμανε τη διεύρυνση της εσωτερικής αγοράς και επέβαλε τη βιομηχανική ανάπτυξη.